
PROHLÁŠENÍ ZE SALAMANKY

(The Salamanca Statement)

A

AKČNÍ RÁMEC

PRO VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A DOSPĚLÝCH
SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

Přijato

SVĚTOVOU KONFERENCÍ O VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A
DOSPĚLÝCH
SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI:
DOSTUPNOST A KVALITA

Salamanka, Španělsko, 7. – 10. června 1994

Tento text je možné volně citovat a reprodukovat.

Původní text: UNESCO 1994, ED-94/WS/18

Překlad: Olga Richterová, Nadace Open Society Fund Praha

Národní ústav pro vzdělávání, Česká školní inspekce, Katedra speciální pedagogiky Pedagogické fakulty UK, Národní koordinátor Evropské agentury pro speciální a inkluzivní vzdělávání, Nadace Open Society Fund Praha, Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání, Rytmus, Český výbor pro UNICEF a program Varianty Člověka v tísni souhlasí s tímto zněním českého překladu.

Úvodem

Více než tři sta představitelů devadesáti dvou vlád a dvaceti pěti mezinárodních organizací se od 7. do 10. června 1994 setkalo ve španělské Salamance, aby přispěli k dosažení cíle Vzdělávání pro všechny tím, že zváží, jaké zásadní proměny různých politik jsou potřeba, aby se mohl šířit přístup inkluzivního vzdělávání, a konkrétně pak to, aby všechny děti, a to především ty se speciálními vzdělávacími potřebami, mohly chodit do běžných škol. Celou konferenci organizovala španělská vláda ve spolupráci s UNESCO a setkali se na ní vysocí státní úředníci zabývající se školstvím a vzděláváním, tvůrci politik, ti, kteří tyto politiky administrují, a různí odborníci, jakož i představitelé OSN a jejích specializovaných agentur, představitelé dalších mezinárodních vládních organizací, lidé z nestátních neziskových organizací a zástupci dárcovských institucí. Na této konferenci bylo přijato Prohlášení ze Salamanky, které se týká principů, politik a praxe ve vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami, a Akční rámec pro jejich dosažení. Tyto dokumenty se opírají o princip inkluze, spočívající v tom, že je uznána potřebnost společného úsilí, aby běžné školy byly „školy pro všechny“ – tedy toho, aby se z nich staly instituce opravdu pro každého, které dovedou vyzdvihnout rozmanitost, skutečně podporují proces učení a reagují na konkrétní potřeby každého jednotlivce. Toto Prohlášení i Akční rámec představují podstatný krok směrem k naplnění principu Vzdělávání pro všechny a k tomu, aby se školy v oblasti vzdělávání staly efektivnějšími.

Vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami je oblast, která se týká ve stejné míře zemí globálního Severu i Jihu, a také je to oblast, která se nezmění k lepšímu sama o sobě. Tato problematika se musí stát součástí celkového přístupu ke vzdělávání a proniknout musí i do nových politik zaměřených jak na oblast sociální, tak tu ekonomickou. Nutná je zásadní reforma běžných škol.

Předložené dokumenty představují celosvětový konsenzus na směru, jímž se má v budoucnu vzdělávání dětí a dospělých se speciálními potřebami ubírat. UNESCO je hrdé na to, že je součástí této konference a závěrů, jež na ní byly přijaty. Všichni, jichž se toto téma týká, se té velké výzvě nyní musí postavit a svou práci zajistit, aby „Vzdělávání pro všechny“ skutečně znamenalo PRO VŠECHNY – a to především pro ty, kteří jsou nejzranitelnější a takový přístup nejvíc potřebují. Budoucnost není pevně daná, ale její podobu určí naše hodnoty, myšlenky a činy. A to, zda v nadcházejících letech uspějeme, nezáleží tolik na tom, co budeme dělat, jako na tom, čeho dosáhneme.

Doufám, že každý, kdo bude číst tyto řádky, napomůže tomu, aby doporučením ze Salamanky vdechl či vdechla život, a pokusí se poselství tohoto prohlášení uvést do praxe všude tam, kde působí a nese zodpovědnost.

Federico Mayor

PROHLÁŠENÍ ZE SALAMANKY

O PRINCIPECH, POLITIKÁCH A PRAXI
VE VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A DOSPĚLÝCH
SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

S přesvědčením, že každý člověk má právo na vzdělání, jak je zakotveno v Mezinárodní deklaraci lidských práv z roku 1948, a s opakovaným potvrzením závazku zajistit toto právo každému bez ohledu na konkrétní rozdíly, který světové společenství učinilo v roce 1990 na celosvětové konferenci „Vzdělávání pro všechny“,

Při vědomí toho, že OSN přijalo několik deklarácí, jež vyvrcholily přijetím Standardních pravidel OSN pro vyrovnání příležitostí pro děti a dospělé s postižením, která členské státy zavazují k tomu, aby zajistily, že vzdělávání dětí a dospělých s postižením představuje integrální součást vzdělávacího systému,

S uspokojením z toho, že je vidět, jak se vlády, advokační skupiny, konkrétní společenství a skupiny rodičů, a především organizace dětí a dospělých s postižením, stále více zapojují do snah zlepšit přístup ke vzdělávání pro většinu těch dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami, které doposud zapojeny nebyly, a s uznáním, že dokladem tohoto zapojení je aktivní účast vysokých představitelů řady vlád, zvláštních agentur a mezivládních organizací na této Světové konferenci,

1.

My, jakožto delegáti této Světové konference týkající se vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami, a jakožto představitelé devadesáti dvou vlád a dvaceti pěti mezinárodních organizací, kteří jsme shromážděni zde, ve španělské Salamance 7. – 10. června 1994, tímto stvrzujeme naše odhodlání dostat závazku „Vzdělávání pro všechny“, a jsme si vědomi toho, že je nezbytné co nejrychleji zajistit přístup ke vzdělávání dětem, mladým lidem a dospělým se speciálními vzdělávacími potřebami v rámci běžného vzdělávacího systému. Dále tímto stvrzujeme naši podporu pro Akční rámec týkající se vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami. Necht' se vlády a příslušné organizace řídí duchem opatření a doporučení v něm obsažených.

2.

Jsme přesvědčeni a prohlašujeme, že:

- každé dítě má základní právo na vzdělávání a musí dostat příležitost dosáhnout přijatelné úrovně znalostí a dovedností,
- každé dítě má jedinečné vlastnosti, zájmy, schopnosti a vzdělávací potřeby,
- vzdělávací systém by měl být navržen a přes vzdělávací programy uváděn do praxe takovým způsobem, aby zohledňoval šíři a rozmanitost těchto individuálních vlastností a potřeb,
- děti a žáci se speciálními vzdělávacími potřebami musí mít přístup do běžných škol, které budou schopné naplnit jejich potřeby v rámci pedagogických přístupů orientovaných na dítě,
- běžné školy, které jsou takto orientované na inkluzi, představují ten nejúčinnější nástroj boje s různými diskriminujícími postoji, pomáhají budovat otevřená společenství a inkluzivní společnost a zajistit vzdělávání pro všechny; a navíc většině dětí účinně poskytují vzdělání a přispívají tak ke zlepšení efektivity a ve finále i k větší ekonomičnosti celého vzdělávacího systému.

3.

Obrácíme se na všechny vlády a vyzýváme je, aby:

- daly při vytváření politik a rozpočtů naprostou prioritu zlepšení svých vzdělávacích systémů směrem k inkluzi všech dětí bez ohledu na konkrétní rozdíly mezi nimi a obtíže, jež mohou mít,
- přijaly princip inkluzivního vzdělávání v podobě zákona či závazné vyhlášky a ustanovily, že všechny děti mají chodit do běžných škol a výjimky mají být možné jen ze závažných důvodů,

- rozvíjely vzorové projekty a výměnu zkušeností s těmi zeměmi, které se inkluzivnímu školství věnují,
- ustavily decentralizované a participativní mechanismy pro plánování, monitorování a vyhodnocování toho, jak je poskytováno vzdělávání dětem a dospělým se speciálními vzdělávacími potřebami,
- podpořily a organizačně usnadnily zapojení rodičů, konkrétních komunit a organizací dětí a dospělých s postižením do plánovacích a rozhodovacích procesů, které se týkají poskytování vzdělávání dětem a dospělým se speciálními vzdělávacími potřebami,
- vložily větší úsilí do strategií včasné identifikace a intervence, jakož i do různých oblastí propojujících inkluzivní vzdělávání s profesním uplatněním,
- dbaly o to, aby se – při vědomí kontextu celkové systémové změny – vzdělávací programy pro budoucí vyučující i pro ty, kteří už v praxi jsou, zaměřily na to, jak poskytovat vzdělávání dětem a dospělým se speciálními vzdělávacími potřebami ve školách podporujících inkluzi.

4.

Obracíme se také na mezinárodní společenství; zejména pak na:

- vlády, které se podílejí na mezinárodní spolupráci, a na mezinárodní agentury, které poskytují financování, a to především na donory Světové konference „Vzdělávání pro všechny“, na UNESCO (Organizaci OSN pro vědu, kulturu a vzdělávání), na UNICEF (Dětský fond OSN), na Rozvojový program OSN (UNDP), a na Světovou banku:
 - aby přijaly postoje inkluzivního školství za své a aby podpořily rozvoj vzdělávání zaměřeného na speciální vzdělávací potřeby jakožto integrální součásti veškerých vzdělávacích programů;
- na OSN a především na její specializované agentury, konkrétně pak ILO (Mezinárodní organizaci práce), WHO (Světovou zdravotnickou organizaci), a UNESCO a UNICEF:
 - aby posílily svůj vklad do technických aspektů spolupráce a aby utužily vzájemnou spolupráci a síťování za účelem poskytnout účinnější podporu rozšířenému a integrovanému poskytování vzdělávání dětem a dospělým se speciálními vzdělávacími potřebami;
- nevládní organizace, které se podílejí na přípravě vzdělávacích programů v jednotlivých zemích a na poskytování souvisejících služeb:
 - aby posílily vzájemnou spolupráci s oficiálními institucemi na národní úrovni a aby zintenzivnily své vzrůstající zapojení do procesů plánování, implementace a vyhodnocování inkluzivních opatření pro vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami;

PROHLÁŠENÍ ZE SALAMANKY

- organizaci UNESCO, jakožto agenturu OSN zaměřenou na vzdělávání:
 - aby dbala na to, aby se vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami objevovalo jako součást veškerých debat, které se věnují vzdělávání pro všechny, a to na jakýchkoli platformách,
 - aby získala aktivní podporu různých učitelských a školských organizací ve věci zlepšení vzdělávání vyučujících směrem k poskytování vzdělání dětem a dospělým se speciálními vzdělávacími potřebami,
 - aby pobídla výzkumníky k posílení výzkumu a sdílení zkušeností, a dále aby byla vytvořena regionální centra pro sdílení informací a jejich uchování; taktéž aby agentura UNESCO fungovala jakožto jakýsi informační výměník pro takové aktivity a aby šířila konkrétní výsledky a pokroky dosažené na úrovni jednotlivých států, a to v souladu s tímto Prohlášením,
 - aby dala k dispozici finanční prostředky, a to v rámci svého příštího střednědobého plánu (1996–2002) v podobě rozšířeného programu pro inkluzivní školy a skrze programy podporující inkluzivní komunity, což by umožnilo spuštění pilotních projektů, jež by byl možné šířit jako vzorové, a což by také umožnilo vyvinout indikátory týkající se potřeby a poskytování vzdělávání dětem a dospělým se speciálními vzdělávacími potřebami.

5.

Závěrem bychom rádi vyjádřili své vřelé díky Španělsku a agentuře UNESCO za zorganizování této konference, a vybízíme je, aby vyvinuly maximální úsilí, aby se tomuto Prohlášení a jeho doprovodnému Akčnímu rámci dostalo náležité pozornosti světového společenství, a to především na tak důležitých fórech, jako je Světový summit o sociálním rozvoji (Kodaň, 1995), a Světová konference o ženách (Peking, 1995).

Přijato aklamací, ve španělské Salamance, dne 10. června 1994.

AKČNÍ RÁMEC

**PRO VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A DOSPĚLÝCH
SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI**

Obsah

ÚVOD	11
I NOVÉ POJETÍ VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A DOSPĚLÝCH SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI	13
II PRAVIDLA PRO KONKRÉTNÍ KROKY NA ÚROVNI STÁTŮ	16
A. CELKOVÉ USPOŘÁDÁNÍ A KONKRÉTNÍ POLITIKY	17
B. ŠKOLNÍ UKAZATELE	19
C. NÁBOR A PŘÍPRAVA PEDAGOGICKÝCH PRACOVNÍKŮ	22
D. EXTERNÍ PODPŮRNÉ SLUŽBY	24
E. OBLASTI S NEJVYŠŠÍ PRIORITY	25
F. KOMUNITNÍ SOUVISLOSTI	27
G. POTŘEBNÉ ZDROJE	29
III PRAVIDLA PRO KROKY NA ÚROVNI REGIONÁLNÍ A MEZINÁRODNÍ	30

Úvod

1. Tento **Akční rámec pro vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami** přijala Světová konference o vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami, již organizovala španělská vláda a UNESCO a konala se v Salamance, od 7. do 10. června 1994. Jeho cílem je, aby při zavádění **Prohlášení ze Salamanky** do praxe představoval jakési vodítko pro tvorbu politik i konkrétních kroků připravovaných ze strany vlád, mezinárodních organizací, národních podpůrných agentur, nevládních organizací a dalších institucí. Celý Rámec se výrazně opírá o zkušenosti, jaké učinily účastnické země, jakož i o rezoluce, doporučení a publikace OSN a dalších mezivládních organizací, především pak o **Standardní pravidla OSN pro vyrovnání příležitostí pro osoby s postižením**. V úvahu bere též různé návrhy, pravidla a doporučení, které vzešly z pěti regionálních seminářů konaných jakožto součást příprav na tuto Světovou konferenci.
2. Právo na vzdělávání pro všechny děti je zakotveno ve **Všeobecné deklaraci lidských práv** a důrazně ho stvrdila i **Světová konference o vzdělávání pro všechny**. Každý člověk s jakýmkoliv postižením má právo vyjádřit, co by si přál ve vztahu ke svému vzdělávání, a to do té míry, do níž to lze zajistit. Rodičům náleží nezczitelné právo, aby s nimi bylo konzultováno, jaká forma vzdělávání je nejvhodnější s ohledem na potřeby a ambice jejich dětí a okolnosti, v nichž se nacházejí.
3. Základním principem, jenž prochází celým tímto **Akčním rámcem**, je toto: školy hlavního proudu by měly přijímat **všechny děti**, a to bez ohledu na to, jak jsou na tom tělesně, inteligenčně, sociálně, emočně, ve vztahu k jazyku či čemukoli dalšímu. Tento přístup má zahrnovat jak děti s postižením, tak ty s výjimečným nadáním, děti, jež vyrůstají na ulici nebo ty, co musí pracovat, děti z odlehlých oblastí či z rodin žijících kočovným způsobem života, děti patřící k jazykovým, etnickým či kulturním menšinám i děti z jinak znevýhodněných či marginalizovaných oblastí či skupin. Ze všech těchto okolností pro školy plyne řada rozdílných obtíží a výzev. V kontextu tohoto Akčního rámce odkazuje termín “speciální vzdělávací potřeby” ke všem dětem a mladým lidem, jejichž potřeby zapřičiňuje postižení nebo obtíže v učení. Mnohé děti v určitém období své školní docházky zažívají obtíže v učení a mají tedy speciální vzdělávací potřeby. Školy musí přijít na to, jak úspěšně vzdělávat všechny děti, včetně těch, které trpí závažnými znevýhodněními a postiženími. Postupně nacházíme shodu na tom, že by děti a mladí lidé se speciálními vzdělávacími potřebami měli být začleňováni do zařízení určených pro vzdělávání většiny dětí. Výslednicí takového uvažování je i koncept inkluzivní školy. Výzvou, která stojí před inkluzivními školami, je rozvinutí takové pedagogiky zaměřené na dítě, která bude schopná úspěšně poskytnout vzdělávání všem dětem, včetně těch, které trpí závažnými znevýhodněními a postiženími. V čem tkví hlavní přínos takových škol? Nejen, že dokáží poskytnout kvalitní vzdělání všem dětem; jejich fungování představuje zásadní krok v úsilí změnit diskriminující postoje a vytvořit komunity, které jsou otevřené, jakož i v úsilí vytvořit inkluzivní společnost. Naprostou nezbytností je proměna společenské perspektivy. Přesprávilš dlouho komplikovala situaci lidí s postižením i společnost kladoucí důraz právě na tom, co je omezuje a znevýhodňuje, a nikoli na jejich potenciál.

4. Vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami v sobě zahrnuje osvědčené a zdravé pedagogické principy, z nichž mohou mít prospěch všechny děti. Vychází z toho, že rozdíly mezi lidmi jsou normální a při výuce je třeba se odpovídajícím způsobem přizpůsobovat potřebám dětí a nikoli tomu, jak vypadají předem dané představy o rychlosti a povaze vzdělávacího procesu. Pedagogika zaměřená na dítě prospívá všem žákům a ve výsledku i celé společnosti. Zkušenost ukázala, že takto zaměřené vzdělávání dokáže podstatně snížit počet těch, kteří ze systému vypadnou nebo kteří například musí opakovat třídu, což v mnoha vzdělávacích systémech bývá zcela běžné, a dokáže zajistit lepší průměrné výsledky. Pedagogika zaměřená na dítě může zamezit plýtvání zdroji a předejít zmařeným nadějím, což bývá až příliš často důsledek nekvalitně vedené výuky a celkového přesvědčení, že ve vzdělávání lze uplatňovat „jeden metr na každého“. Školy zaměřené na dítě navíc představují jakési cvičební pole pro takovou společnost, která má ve středu svého zájmu lidi a v níž panuje respekt jak vůči různým rozdílům, tak vůči důstojnosti všech lidských bytostí.

5. Tento **Akční rámec** sestává z následujících oddílů:

I. Nové pojetí vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami

II. Pravidla pro konkrétní kroky na úrovni států

1. Celkové uspořádání a konkrétní politiky
2. Školní ukazatele
3. Nábor a příprava pedagogických pracovníků
4. Externí podpůrné služby
5. Prioritní oblasti
6. Komunitní souvislosti
7. Nároky na zdroje

III. Pravidla pro konkrétní kroky na úrovni regionální a mezinárodní

I

NOVÉ POJETÍ VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A DOSPĚLÝCH SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

6. V posledních dvou desetiletích se sociální politika zaměřila na podporu integrace a participace a na boj proti sociálnímu vyloučení. Inkluze a participace tvoří podstatu lidské důstojnosti a jsou tím, co lidem umožňuje realizovat a naplňovat jejich práva. V rámci zaměření na problematiku vzdělávání se tento trend odráží v různých strategiích, jež jsou vyvíjeny ve snaze dosáhnout skutečně rovných příležitostí. Zkušenosti z mnoha různých zemí svědčí o tom, že se integrace dětí a mladých lidí se speciálními vzdělávacími potřebami nejlépe dosahuje v rámci inkluzivních škol, které slouží všem dětem patřícím do dané komunity. V takovémto prostředí mohou ti, kteří mají speciální vzdělávací potřeby, nejlépe dosáhnout mnohostranného pokroku v oblasti vzdělávání a začlenění do společnosti. Inkluzivní školy tak nabízejí prostředí, které je vstřícné k tomu, aby všichni měli stejné příležitosti a byli plně zapojeni, ovšem pro to, aby byly úspěšné, je nutné společné úsilí, k němuž nestačí vyučující a další zaměstnanci školy, ale zapojit se musí i vrstevníci, rodiče, rodiny a dobrovolníci. Reforma společenských institucí totiž není jen otázkou nalezení správného technického řešení: taková věc závisí především na přesvědčeních, zapálení a dobré vůli všech těch, kteří danou společnost tvoří.

7. Ústředním principem, na němž inkluzivní školy stojí, je to, že by se všechny děti měly vzdělávat společně, kdykoli to je jen trochu možné, a to bez ohledu na nejrůznější obtíže, jež mohou mít, a rozdíly, jež je dělí. Inkluzivní školy musí být schopné rozpoznat nejrůznější potřeby svých žáků a reagovat na ně, přičemž vyhoví jak rozdílným stylům a nestejně rychlosti učení, ale zajistí i kvalitní vzdělávání pro všechny, a to prostřednictvím adekvátního obsahu učiva, organizačních opatření, výukových strategií, a využití zdrojů a partnerství v rámci dané komunity. Škála podpory a služeb by měla odpovídat škále speciálních vzdělávacích potřeb, se kterými se školy setkávají.

8. V rámci inkluzivních škol by děti se speciálními vzdělávacími potřebami měly obdržet jakoukoli dodatečnou podporu, která může být třeba pro zajištění jejich účinného vzdělávání. Inkluzivní vzdělávání je ten nejúčinnější způsob, jak vybudovat solidaritu mezi dětmi se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich vrstevníky. Umístování žáků do speciálních škol, anebo do speciálních tříd či jiných trvale zřízených oddělení v rámci školy, by mělo představovat naprostou výjimku. Doporučit ho lze jen v těch nemnoha případech, v nichž je jasně prokázáno, že vzdělávání v běžné třídě dítěti nedokáže zajistit naplnění jeho vzdělávacích nebo sociálních potřeb, nebo když je to nutné s ohledem na nejlepší zájem daného dítěte nebo dětí ostatních.

9. Situace týkající se vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami je v každé zemi jiná. Například existují země s důkladně propracovanými systémy speciálních škol pro žáky s konkrétním druhem postižení. Takové speciální školy mohou představovat cenný zdroj napomáhající rozvoji inkluzivních škol. Zaměstnanci těchto speciálních zařízení disponují takovými odbornými dovednostmi, jež jsou nutné pro včasný screening a identifikaci dětí se zdravotním postižením. Speciální školy mohou pedagogům z běžných škol sloužit také jako centra vzdělávání a odborné podpory. Konečně pak speciální školy nebo jiné vyčleněné jednotky mohou v rámci inkluzivních škol i nadále poskytovat to nejvhodnější vzdělávání poměrně malému počtu dětí s postižením, jejichž potřeby není možné odpovídajícím způsobem naplnit v běžných školských zařízeních. Investice do již existujících speciálních škol by měly směřovat do jejich nové a rozšířené role poskytování odborného zázemí a podpory běžným školám při naplňování speciálních vzdělávacích potřeb žáků. Zaměstnanci speciálních škol navíc mohou zásadním způsobem přispět k přizpůsobení obsahu osnov a vzdělávacích metod tak, aby odpovídaly individuálním potřebám žáků.

10. Ty země, kde je speciálních škol málo nebo kde nejsou vůbec žádné, udělají nejlépe, když své síly nasměrují do rozvoje inkluzivních škol a do podpůrných služeb, jež jsou potřeba, aby jim umožnily naplnit potřeby naprosté většiny dětí a mladých lidí: zejména je třeba poskytnout pedagogům průpravu ve vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami a zřídit podpůrná centra s patřičnými zaměstnanci a vybavením, na něž by se školy mohly obrátit. Zkušenost – zejména z rozvojových zemí – ukazuje, že výše nákladů spjatých se speciálními školami v praxi znamená, že z nich má prospěch jen velmi malé množství studentů: povětšinou příslušníci městských elit. Naprosté většině žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, a především těm, kteří žijí na venkově, se pak v důsledku takového systému nedostává vůbec žádného vzdělávání. V mnoha rozvojových zemích se odhaduje, že stávající vzdělávací systém skutečně pojímá méně než jedno procento dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Ze zkušenosti se navíc zdá, že inkluzivní školy, do nichž chodí všechny děti z dané komunity, mají nejvyšší úspěšnost při získávání podpory ze strany jejich příslušníků a při hledání neotřelých a novátorských cest, jak co nejlépe využít ty omezené zdroje, které jsou k dispozici.

11. Vládní plánování v oblasti vzdělávání by se mělo soustředit na vzdělávání **všech** dětí i dospělých, ve **všech** oblastech dané země a za **jakýchkoli** ekonomických podmínek, a to jak prostřednictvím soukromých, tak státních škol.

12. Zejména v těch částech světa, které nazýváme rozvojovými, měl v minulosti ke vzdělávání přístup jen relativně malý počet dětí s postižením. V důsledku toho tam dnes žijí miliony dospělých s různými postiženími, kterým schází byť i jen naprosté základy školního vzdělání. Z toho důvodu je třeba společně napnout síly směrem k odstranění negramotnosti a zprostředkování základních početních a jiných dovedností prostřednictvím vzdělávacích programů pro dospělé.

13. Dále je třeba vzít v potaz to, že ženy často čelily dvojnásobnému znevýhodnění, kdy se k diskriminaci spjaté s touto genderovou příslušností přidaly ještě obtíže související s postižením. Na podobu vzdělávacích programů by měli mít stejný vliv všichni, ženy i muži, a měli by mít i stejnou příležitost z nich mít prospěch. Účast žen a dívek s postižením ve vzdělávacích programech si zaslouží obzvláštní podporu.

14. Zamýšleným smyslem tohoto **Akčního rámce** je, aby poskytl celkový přehled, jak naplánovat konkrétní aktivity ve vzdělávání dětí i dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami. Je nasnadě, že tento rámec nemůže pokrýt nezměrnou šíři situací, s nimiž se potýkají lidé v nejrůznějších koutech světa, a proto je nezbytné, aby se s ním dál pracovalo a díky úpravám mohl co nejlépe sloužit v daném místě a podmínkách. K dosažení co nejvyšší účinnosti tohoto Akčního rámce je třeba, aby ho doplňovaly konkrétní národní, regionální a lokální akční plány, jejichž hybným činitelem bude politická i všeobecná vůle k prosazení vzdělávání pro všechny.

II

PRAVIDLA PRO KONKRÉTNÍ KROKY NA ÚROVNI STÁTŮ

A. CELKOVÉ USPOŘÁDÁNÍ A KONKRÉTNÍ POLITIKY

15. *Integrované vzdělávání a komunitně založená rehabilitace představují dva přístupy ve službě lidem se speciálními potřebami, které se vzájemně doplňují a podporují. Oba se zakládají na principech inkluze, integrace a participace, a představují důkladně prozkoušené a současně finančně efektivní způsoby, jak podpořit rovný přístup těch, kdo mají speciální vzdělávací potřeby; to vše v rámci celonárodní strategie zaměřené na dosažení cíle **vzdělávání pro všechny**. Doporučujeme, ať každý stát zváží následující kroky týkající se konkrétních politik a organizace vzdělávacích systémů.*

16. Příslušná legislativa by měla uznávat princip rovných příležitostí pro děti, mladé lidi a dospělé s postižením v základním, sekundárním i terciárním vzdělávání, který je v maximální možné míře realizován v integrovaném uspořádání.

17. Aby bylo dosaženo maximálního efektu vzdělávací legislativy, tak by souběžně s touto legislativou měla být přijata komplementární legislativní opatření v oblasti zdravotní, sociálního zabezpečení, přípravy na výkon povolání a v oblasti zaměstnávání.

18. Všechny úrovně vzdělávacích politik, od té celostátní po tu lokální, by měly stanovit, že dítě s postižením má navštěvovat svou spádovou školu, respektive tu školu, kam by chodilo, pokud by nemělo postižení. Jakékoli výjimky z tohoto základního pravidla by se měly posuzovat případ od případu a z perspektivy toho, zda pouze vzdělávání ve speciální škole či jiné instituci prokazatelně zaručí naplnění vzdělávacích potřeb toho kterého dítěte.

19. Zařazování dětí s postižením do škol hlavního vzdělávacího proudu, by mělo být nedílnou součástí národních strategií, jak docílit **vzdělávání pro všechny**. I v těch výjimečných případech, kdy se děti umisťují do speciálních škol, jejich vzdělávání nemusí nutně probíhat zcela odděleně. Měla by být maximální podpora pro alespoň částečné navštěvování běžné školy. Stejně tak je třeba nezbytnými opatřeními zajistit inkluzi mladých lidí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami na úrovni středních a vysokých škol stejně jako v programech poskytujících průpravu na výkon budoucího povolání. Zvláštní pozornost pak náleží tomu, aby byla zajištěna rovnost přístupu a příležitostí dívkám a ženám s postižením.

20. Obzvláštní pozornost si zaslouží potřeby dětí a mladých lidí se závažným nebo kombinovaným postižením. I oni mají tatáž práva jako ostatní členové dané komunity: aby v dospělosti dosáhli nejvyšší možné míry samostatnosti. Za tím účelem by měli být vzdělávání a rozvinout tak co nejvíc svůj potenciál.

21. Vzdělávací politiky by se měly podrobně věnovat konkrétním rozdílům a jednotlivým situacím. Je kupříkladu třeba uznat význam znakového jazyka jakožto prostředku komunikace neslyšících, a konkrétní opatření by měla zajistit, aby všichni neslyšící mohli být vzděláváni ve svém národním znakovém jazyce. V důsledku speciálních komunikačních potřeb neslyšících a hluchoslepých dětí i dospělých je možné, že bude vhodnější zajistit jim

vzdělávání ve speciálních školách či ve speciálních třídách a odděleních ve školách hlavního proudu.

22. Komunitně založená rehabilitace by se měla rozvíjet jakožto součást globální strategie, jak podporovat finančně efektivní vzdělávání a přípravu pro lidi se speciálními vzdělávacími potřebami. Komunitně založená rehabilitace má být vnímána jakožto svébytný přístup v kontextu komunitního rozvoje, jejímž cílem je jak rehabilitace, tak rovnost příležitostí a začlenění do společnosti pro všechny děti i dospělé s postižením. Do praxe má být uváděna prostřednictvím společného úsilí samotných dětí a dospělých s postižením, jejich rodin a komunit, a příslušných vzdělávacích, zdravotních, profesních a sociálních služeb.

23. Jak politická, tak finanční opatření by měla vést k tomu, aby se školy stávaly inkluzivními. Je třeba odstranit omezení znesnadňující žákům přechod ze školy speciální do té běžné, a je nutné zřídit společnou administrativní strukturu. Je vhodné vést podrobné záznamy a sbírat data o počtu žáků s postižením, kteří mají prospěch ze zdrojů, odbornosti a vybavení zamýšleného pro vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami, jakož i o počtu žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kteří chodí do běžných škol. Takový monitoring umožní sledovat pokrok směrem k inkluzi.

24. Na všech úrovních by měla vzrůst vzájemná koordinace mezi institucemi zaměřenými na vzdělávání a těmi, které mají na starosti zdraví, zaměstnanost a sociální služby, a to tak, aby si byly co nejbliž a vzájemně se doplňovaly. Při plánování a konkrétní koordinaci je taktéž třeba brát ohled na to, jakou roli hrají různé poloveřejné agentury a nevládní organizace, a jaký je jejich potenciál. Obzvláštní úsilí je třeba napřít směrem k tomu, aby naplňování speciálních vzdělávacích potřeb získalo podporu příslušné komunity.

25. Celostátní úřady mají na starosti monitorování externího financování, které jde do vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami, a – ve spolupráci s mezinárodními partnery – zajištění toho, aby financování odpovídalo stanoveným národním prioritám a politikám zacíleným na dosažení **vzdělávání pro všechny**. Bilaterální i multilaterální agentury poskytující pomoc by na druhou stranu měly při plánování a implementaci programů ve vzdělávání a souvisejících oblastech pečlivě prověřovat platné národní politiky s ohledem na vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami.

B. ŠKOLNÍ UKAZATELE

26. *Vytvoření inkluzivních škol, které slouží potřebám nejrůznějších žáků ve městech i na venkově, si žádá: formulaci jasné a důrazné inkluzivní politiky a její odpovídající finanční zajištění - účinné informování veřejnosti, zaměřené na boj proti předsudkům a vytvoření informovaných a kladných postojů - extenzivní program pro poskytnutí orientace a odborné přípravy stávajícím zaměstnancům - zajištění nezbytných podpůrných služeb. Nezbytným předpokladem pro to, aby inkluzivní školy mohly slavit úspěchy, je proměna následujících aspektů školního vzdělávání, jakož i řady dalších věcí: osnovy, budovy, organizační uspořádání školy, používaný typ pedagogiky, způsob hodnocení, personální obsazení, atmosféra školy a mimoškolní aktivity.*

27. Většina změn, které je třeba provést, se nevztahuje výhradně na inkluzi dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Jsou integrální součástí širší reformy vzdělávání, která je nutná, aby se zvýšila jeho kvalita a relevantnost a aby se u všech žáků podařilo dosáhnout větších učebních pokroků. **Světová deklarace o vzdělávání pro všechny** se obzvlášť zaměřila na skutečnost, že pro úspěšné školní vzdělávání všech dětí potřebujeme přístup zaměřený na dítě. Přijetí takových vzdělávacích systémů, které budou flexibilnější a snáze schopné změny, včetně lepšího zohledňování rozmanitých potřeb různých dětí, přispěje jak k větší úspěšnosti vzdělávání, tak i k inkluzi. Následující body se věnují tématům, jež je třeba zohlednit při integrování dětí se speciálními vzdělávacími potřebami do inkluzivních škol.

Flexibilní kurikulum

28. Kurikula by se měla přizpůsobovat potřebám dětí a ne naopak. Školy by proto měly nabízet takové příležitosti k učení, jaké budou vyhovovat dětem s rozdílnými schopnostmi a zájmy.

29. Dětem se speciálními vzdělávacími potřebami by se mělo dostat další pedagogické podpory v kontextu běžných osnov, tedy nikoli jiné osnovy. Hlavním vodítkem je princip, že všechny děti mají dostat totožné vzdělávání, přičemž ty, které to potřebují, dostanou pomoc a podporu navíc.

30. Proces získávání znalostí a vědomostí není jen záležitostí formálního a teoretického vzdělávání. Obsah, který se vyučuje, by měl směřovat k co nejvyšším standardům a k co nejlepšímu naplňování potřeb konkrétních jednotlivců, se zřetelem na to, aby se v průběhu mohli plnohodnotně zapojit. Aby byla víc motivující, měla by výuka mít vztah k vlastní zkušenosti žáků a k praktickým záležitostem.

31. Za účelem sledování pokroků každého dítěte individuálně, by měly být revidovány hodnotící procesy. Formativní hodnocení by se mělo stát součástí běžného vzdělávacího procesu, aby žáci i vyučující měli přehled nejen o dosažených znalostech a dovednostech, ale rovněž i o obtížích, jež vyučující žákům pomáhají překonávat.

32. Dětem se speciálními vzdělávacími potřebami by měla být k dispozici celá škála možností podpory, sahající od drobné pomoci v běžných třídách přes programy poskytující dodatečnou

podporu v učení v rámci dané školy až po poskytnutí pomoci specializovanými vyučujícími a externími zaměstnanci zaměřenými na podpůrné služby.

33. Kde to je nezbytné, je na místě podpora úspěšného zvládnání školních osnov a komunikace, mobility i učení vhodnými a finančně dostupnými technologiemi. Technické pomůcky je možné nabízet ekonomičtěji a efektivněji, když se v každé lokalitě shromažďují v jedné centrále, kde odborníci jednotlivcům radí, jaká pomůcka je pro jejich potřeby nejvhodnější, a také zajišťují údržbu.

34. Na národní úrovni i v jednotlivých regionech by měly být posilovány takové dovednosti a měl by se provádět takový výzkum, který povede k vývoji vhodných podpůrných technologických systémů pro vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami. Ty země, které ratifikovaly Florentskou dohodu, by měly cítit podporu k jejímu využívání a snazšímu bezplatnému kolování materiálů a vybavení pro potřeby dětí a dospělých s postižením. Analogicky pak ty státy, které se k dohodě dosud nepřipojily, tak mohou učinit, aby usnadnily bezplatné kolování služeb a zboží vzdělávací a kulturní povahy.

Vedení škol

35. Ředitelé a ředitelky škol a jejich místní administrátoři mohou hrát klíčovou úlohu při proměně škol v instituce, které jsou vstřícnější k dětem se speciálními vzdělávacími potřebami, pokud mají nezbytné pravomoci a odpovídající průpravu. Měli by být vyzváni k tomu, aby vyvíjeli flexibilnější způsoby řízení, jiným způsobem alokovali prostředky na výuku, diverzifikovali nabídku možností výuky, podpořili to, aby si žáci pomáhali navzájem, nabízeli podporu těm žákům, kteří mají různé obtíže, a navázali užší vztahy s rodiči a celou komunitou. Úspěšné řízení školských zařízení závisí na aktivním a tvořivém přístupu k zapojování vyučujících a vůbec všech zaměstnanců, a na rozvoji účinné spolupráce a týmové práce, která je zaměřená na naplnění potřeb studentů.

36. Na lidech ve vedení škol leží zásadní zodpovědnost za to, aby v celé školní komunitě šířili pozitivní postoje a aby se dařila efektivní spolupráce mezi vyučujícími a pracovníky, kteří poskytují další podporu. O vhodném uspořádání pro poskytování podpory a o přesné roli, jakou by jednotliví aktéři zapojení vzdělávacího procesu měli zaujímat, by se mělo rozhodovat ve vzájemném dialogu a vyjednávání.

37. Každá škola by měla být komunitou, která nese kolektivní zodpovědnost za každého žáka a jeho úspěch nebo selhání. Zodpovědnost za vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami by měl nést celý tým a ne jen jednotliví vyučující. Rodiče a dobrovolníci by měli být přizváni k tomu, aby v práci školy hráli aktivní roli. Vyučující ovšem v celém vzdělávacím procesu mají zcela klíčovou roli jakožto ti, kdo ho řídí, a kdo podporují děti prostřednictvím těch zdrojů, jež jsou dostupné, a to jak ve třídě tak mimo ni.

Informace a výzkum

38. Šíření příkladů dobré praxe by mohlo pomoci zlepšit úroveň výuky a učení. Cenné by byly i informace o vybraných relevantních výsledcích vědeckého výzkumu. Na úrovni jednotlivých států je vhodné podporovat sdružování zkušeností a rozvoj dokumentačních středisek, stejně jako je na této úrovni vhodné rozšířit přístup k informacím.

39. Vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami by se mělo stát součástí výzkumných a rozvojových programů vědeckých institucí a center, v nichž se vytvářejí kurikula. Obzvláštní pozornost si v tomto směru zaslouží akční výzkum, zaměřený

A K Č N Í R Á M E C

na inovativní strategie ve výuce a učení. Vyučující, kteří jsou ve třídách, by se měli aktivně účastnit jak samotné akce, tak reflexe, která k takovému dotazování také náleží. Stejně tak by bylo třeba zahájit pilotní zkušební programy a hloubkové studie, což pomůže při rozhodování a stane se to vodítkem pro budoucí práci. Tyto pokusy a studie by se mohly provést kooperativním způsobem ve spolupráci několika zemí.

C. NÁBOR A PŘÍPRAVA PEDAGOGICKÝCH PRACOVNÍKŮ

40. *Jakožto klíčový faktor, který ovlivňuje pokroky směrem k inkluzivním školám, vyniká náležitá příprava veškerého pedagogického personálu. Dále se za velmi účinnou začíná považovat důležitost náboru vyučujících se zdravotními postiženími, kteří tak mohou sloužit jako vzory dětem s postižením. Provést lze následující kroky.*

41. Programy, které připravují na pedagogické povolání, by měly všem adeptům učitelské profese, ať už pro základní nebo pro střední školy, zprostředkovat pozitivní náhled na postižení a podpořit tak rozvoj pochopení, čeho všeho lze dosáhnout v běžných školách s místně dostupnými podpůrnými službami. Mezi znalosti a dovednosti, které jsou potřeba, patří především ty, které nazýváme kvalitní výukou, a obsahují ohodnocení speciálních potřeb, úprava obsahu učiva, využití asistivní technologie, individualizace vyučovacích metod, aby byly vhodné pro širší škálu dovedností, atd. Při praxi, kterou ve školách adepti učitelství absolvují, by se měla zvláštní pozornost zaměřit na to, aby všichni pedagogové byli připraveni jednat samostatně a uplatnit své dovednosti při úpravě osnov a vyučovacích metod tak, aby naplnili potřeby svých žáků, a stejně tak aby dokázali spolupracovat s odborníky a kooperovat s rodiči.

42. Dovednosti, které jsou nezbytné pro naplňování speciálních vzdělávacích potřeb, je třeba zohledňovat v průběhu hodnocení v rámci studia a při vystavování pedagogických kvalifikací.

43. Naprostou prioritou by měla být příprava tištěných podkladů a organizace seminářů pro lokální úředníky, supervizory, ředitele a také zkušené vyučující ve vedoucích pozicích, aby se podpořila jejich dovednost být v této oblasti lídry a poskytovat následně podporu a průpravu i méně zkušeným pedagogickým pracovníkům.

44. Hlavní výzvou je pak to, jak poskytnout další vzdělávání všem vyučujícím, kteří jsou v praxi a kteří často vyučují za velmi obtížných a rozmanitých podmínek. Odborná příprava pedagogů by se nicméně, kdekoli to je jen trochu možné, měla odehrávat na úrovni jednotlivých škol pomocí interakcí se školiteli a za podpory distančního vzdělávání a dalších nástrojů sebevzdělávání.

45. Samostatná průprava ve vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami, která vede k doplňkové kvalifikaci, by za normálních okolností měla následovat po běžné průpravě a zkušenosti se standardním pedagogickým působením, nebo by měla být součástí běžného vzdělávání pedagogů, aby byla zajištěna vzájemná komplementarita a mobilita.

46. Je třeba nově promyslet odbornou přípravu vyučujících zaměřených na vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami, a mít při tom na zřeteli, jak jim umožnit práci v rozdílných prostředích, při níž budou mít pozici klíčového hráče v programech týkajících se speciálních vzdělávacích potřeb. Jakožto společný základ je třeba vyvinout přístup přesahující jednotlivá kategoriální vymezení a zahrnující všechny typy postižení. Až po něm může následovat další specializace na jednu či více oblastí týkajících se specifického postižení.

47. Klíčovou poradenskou roli při přípravě vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami mají univerzity, a to především co do výzkumu, vyhodnocování, přípravy těch, kdo školí vyučující, a navrhování školicích programů a materiálů. Podporu si zaslouží síťování univerzit a různých vědeckých institucí mezi zeměmi rozvinutými i rozvojovými. Tento způsob propojení výzkumu a profesní přípravy má obrovský význam. Stejně tak je důležité do výzkumu a odborné přípravy aktivně zapojit osoby s postižením, aby se dařilo zajistit, že jejich pohled bude plně zohledněn.

48. Potíže, které se stále objevují i v těch vzdělávacích systémech, které žákům s postižením poskytují skvělé vzdělávací služby, jsou chybějící vzory pro tyto studenty. Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami potřebují mít příležitost k interakci s dospělými s postižením, kteří jsou úspěšní, aby svůj vlastní život a svá vlastní očekávání opírali o realistické představy. Navíc by se žákům s postižením mělo dostat inspirace konkrétními příklady lidí s postižením, kteří berou život do vlastních rukou, a takové přípravy, aby sami dokázali napomáhat utváření politik, jež na ně pak budou mít v dalším životě dopad. V rámci vzdělávání by tedy měla být snaha nabírat kvalifikované vyučující a další pedagogické pracovníky s postižením a stejně tak je vhodné zapojovat úspěšné jednotlivce s postižením, kteří žijí v daném regionu, do vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

D. EXTERNÍ PODPŮRNÉ SLUŽBY

49. *Naprostο zásadní význam pro úspěch inkluzivních vzdělávacích politik má poskytování podpůrných služeb. V zájmu zajištění toho, aby byly dětem se speciálními vzdělávacími potřebami na všech úrovních k dispozici externí služby, by ti, kdo mají ve vztahu ke vzdělávání rozhodovací pravomoci, měli zvážit následující body.*

50. Podporu mohou běžným školám poskytovat jak instituce pro vzdělávání pedagogických pracovníků, tak zaměstnanci speciálních škol vyčlenění pro práci v terénu. Především ti by měli být postupně stále více využíváni jakožto centra podpory pro běžné školy, a měli by nabízet přímou podporu tamním dětem se speciálními vzdělávacími potřebami. Jak přípravné vzdělávací instituce, tak speciální školy mohou zpřístupňovat různé specifické pomůcky a materiály, jakož mohou poskytovat i průpravu v těch výukových strategiích, které se v běžných třídách nepoužívají.

51. Externí podpora poskytovaná zaměstnanci z různých organizací, úřadů a institucí, mezi něž patří například zkušení vyučující – mentoři, školní psychologové, logopedi a pracovní asistenti, atd., by měla být koordinována na místní úrovni. Jako užitečný způsob, jak povzbudit celou komunitu k maximálnímu zapojení, i jak co nejlépe využít zdroje, jež jsou pro vzdělávání k dispozici, se ukázalo spojení škol do spolupracujících organizačních jednotek – tzv. klastrů. Školní klastry by mohly nést kolektivní zodpovědnost za naplňování speciálních vzdělávacích potřeb žáků, kteří bydlí v jejich spádové oblasti, a dostaly by pravomoc alokovat zdroje podle svých potřeb. Takové uspořádání by mělo zahrnovat i jiné než jen vzdělávací služby. Z dosavadních zkušeností se zdá, že by vzdělávacím službám velmi prospělo, kdyby se víc úsilí napřelo do zajištění optimálního využívání všech zkušeností a zdrojů, jež jsou k dispozici.

E. OBLASTI S NEJVYŠŠÍ PRIORITYOU

52. *Integrace dětí a mladých lidí se speciálními vzdělávacími potřebami by byla efektivnější a slavila by větší úspěchy, kdyby se v plánech dalšího rozvoje vzdělávání pečlivě zvažovaly následující oblasti: raná a včasná péče s cílem podpořit vzdělatelnost všech dětí, vzdělávání dívek a přechod od vzdělávání k pracovnímu životu v dospělosti.*

Vzdělávání v raném dětství

53. To, zda se inkluzivním školám může dařit, závisí do značné míry na včasné identifikaci speciálních vzdělávacích potřeb, jejich vyhodnocení a následné stimulaci již u velmi malých dětí. Raná péče a vzdělávací programy pro děti mladší šesti let by se měly rozvíjet nebo přeorientovat tak, aby přispívaly k rozvoji fyzických, intelektuálních i sociálních dovedností a k připravenosti na školní docházku. Tyto programy mají zásadní ekonomický význam jak pro daného jednotlivce, tak pro školy a celou společnost, neboť předcházejí tomu, aby se dále zhoršovaly různé průvodní jevy konkrétních diagnóz. Programy na této úrovni by měly uznávat princip inkluze a rozvíjet se komplexním způsobem tak, aby kombinovaly předškolní péči a ranou zdravotní péči.

54. Mnoho zemí již přijalo různá opatření ve prospěch raného vzdělávání, a to buď pomocí podpory rozvoje školek a jeslí, anebo tím, že organizují různé informační kampaně zaměřené na rodiny a rozšiřují povědomí, a to spolu s komunitními službami (zdravotnické péče, péče v mateřství a o kojence a batolata), školami a lokálními sdruženími a spolky zaměřenými na rodinu a na ženy.

Vzdělávání dívek

55. Dívky s postižením čelí dvojitému znevýhodnění. K tomu, aby dívky se speciálními vzdělávacími potřebami získaly vzdělání a profesní přípravu, je zapotřebí obzvláštního úsilí. Vedle toho, že získají přístup do škol, by dívky s postižením měly mít přístup k informacím a poradenství, jakož i ke vzorům, které jim mohou být nápomocné v realistickém rozhodování v přípravě na jejich budoucí roli dospělých žen.

Příprava na život v dospělosti

56. Mladí lidé se speciálními vzdělávacími potřebami by v dospělosti měli mít pomoc s efektivním přechodem ze školy do pracovního světa. Školy by jim měly být nápomocné v tom, aby se stali ekonomicky aktivními, a měly by je vybavit dovednostmi, jaké jsou potřeba ve všedním životě, jakož by měly nabízet i speciální průpravu v dovednostech, jež reagují na společenské a komunikační nároky a očekávání spjatá s dospělostí. To vše si žádá odpovídající techniky nácviku, včetně přímé zkušenosti získané v reálných situacích mimo prostředí školy. Osnovy pro studenty se speciálními vzdělávacími potřebami by ve vyšších ročnících měly obsahovat specifické přechodové programy a podporu pro to, aby navázali dalším studiem, kdykoli to bude možné, a také by měli absolvovat takovou profesní přípravu, aby byli po ukončení školy schopni samostatného fungování ve své komunitě, pro které jsou přínosem. Všechny tyto činnosti by se měly provádět za aktivního zapojení kariérních

poradců, úřadů pro umístování do zaměstnání, odborových svazů, místně příslušných úřadů a rozmanitých služeb a agentur, jichž se daná problematika týká.

Navazující vzdělávání a vzdělávání dospělých

57. Osobám s postižením by se mělo dostat obzvláštní pozornosti při přípravě a realizaci programů dalšího vzdělávání a programů pro vzdělávání dospělých. Právě lidé s postižením by do takových programů měli mít přednostní přístup. Měly by se též připravit takové speciálně zaměřené kurzy, které by odpovídaly potřebám a zdravotnímu stavu různých skupin dospělých s postižením.

F. KOMUNITNÍ SOUVISLOSTI

58. *Uskutečňování stanoveného cíle, aby se děti se speciálními vzdělávacími potřebami úspěšně vzdělávaly, není úkol jen pro ministerstvo školství a samotné školy. Žádá si spolupráci rodin a angažmá celé komunity a různých dobrovolnických organizací, jakož i podporu široké veřejnosti. Zkušenosti ze zemí či regionů, kde se jim na poli rovných vzdělávacích příležitostí pro děti a mladé lidi se speciálními vzdělávacími potřebami podařilo dosáhnout pokroku, nám přináší řadu užitečných poznatků.*

Partnerství s rodiči

59. Vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami je úkol, který sdílejí rodiče i odborníci. Pozitivní přístup na straně rodičů je velkým přínosem pro školu i pro začlenění do společnosti. Rodiče potřebují podporu, aby se ujali role rodiče dítěte se speciálními vzdělávacími potřebami. Role, která přísluší rodinám a rodičům, přitom může získat novou kvalitu tím, že jim budou poskytnuty jasně a jednoduše formulované základní informace: v těch kulturních prostředích, v nichž školství nemá velkou tradici, je obzvláště důležité cílit na průpravu v rodičovských dovednostech a na to, aby rodiče byli dostatečně informováni. Jak rodiče tak vyučující mohou potřebovat podporu a povzbuzení v tom, aby se spolu naučili spolupracovat jako rovnocenní partneři.

60. Rodiče jsou ve věci speciálních vzdělávacích potřeb svého dítěte privilegovanými partnery a do takové míry, do níž to je možné, by se jim mělo vyjít vstříc co do volby typu vzdělávání, který si přejí pro své dítě.

61. Mezi vedením škol, vyučujícími a rodiči by se mělo rozvíjet partnerství založené na spolupráci a vzájemné podpoře, rodiče by při rozhodování měli být vnímáni jako aktivní partneři. Rodiče by se měli cítit zváni k účasti na vzdělávacích aktivitách doma i ve škole (kde mají příležitost pozorovat efektivní vzdělávací techniky a naučit se, jak organizovat mimoškolní aktivity), a stejně tak je vhodné povzbuzovat je, aby byli těmi, kdo své dítě podporuje v učení a kdo má dohled nad jeho pokroky.

62. Vlády by měly převzít vedoucí roli v propagaci rodičů jakožto partnerů, a to jak prostřednictvím prohlášení týkajících se takové politiky, tak prostřednictvím legislativy vztahující se k právům rodičů. Měl by být podpořen vznik rodičovských spolků či asociací a jejich představitelé by měli být zahrnuti do konzultací ohledně podoby a implementace programů zamýšlených ke zlepšení vzdělávání jejich dětí. Do konzultací týkajících se podoby a implementace těchto programů by měly být zahrnuty také organizace osob s postižením.

Zapojení místních komunit

63. Decentralizace a plánování prováděné na místní úrovni umožňuje větší zapojení místních komunit do vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami a do jejich přípravy na budoucí povolání. Ti, kdo jsou na místní úrovni zodpovědní za chod škol, by měli povzbudit zapojení místní komunity tím, že podpoří existenci různých reprezentativních spolků a sdružení a vyzvou je, aby se zapojily do rozhodování. Za tímto účelem by měly být zřízeny aktivizační a monitorovací mechanismy, jež budou sestávat ze zástupců místní

samosprávy, představitelů úřadů majících na starosti vzdělávání, zdravotnictví a rozvoj, jakož i z komunitních lídrů a dobrovolnických organizací. Tyto mechanismy by měly fungovat na tak malém území, aby umožnily smysluplné zapojení místních komunit.

64. Angažmá místních komunit by mělo být vyhledáváno jako způsob, jak doplnit školní činnosti, poskytnout pomoc s domácí přípravou či vynahradiť případný nedostatek podpory ze strany rodiny. V této souvislosti je třeba zmínit roli různých sdružení působících v blízkém okolí např. v tom, aby byly k dispozici jejich prostory, a roli rodinných asociací, mládežnických klubů a hnutí apod., stejně jako potenciální roli starších lidí a dalších dobrovolníků, včetně osob s postižením, v zajišťování jak školních tak mimoškolních programů.

65. Kdykoliv přijde externí podnět k zahájení komunitně založené rehabilitace, je na dané komunitě, aby rozhodla, zda se tento program stane součástí již běžících aktivit komunitního rozvoje. Různé partnery příslušející k dané komunitě je dobré povzbudit k tomu, aby za daný program převzali zodpovědnost, a to včetně organizací osob s postižením a jiných neziskových organizací. Kde to je vhodné, tam by vládní úřady na celostátní i místní úrovni měly dát finanční i jinou podporu.

Role dobrovolnických organizací

66. Díky tomu, že rozmanité dobrovolnické a neziskové organizace a spolky mohou jednat s větší mírou svobody a mohou mnohem rychleji reagovat na to, jaké aktuální potřeby jsou artikulovány, měly by mít podporu při rozvoji nových myšlenek a prošlapávání inovativních cest, jak se dostat k těm, kdo je potřebují. Mohou mít roli průkopníků a jakýchsi katalyzátorů, díky nimž se rozšiřuje nabídka programů dostupných dané komunitě.

67. Organizace osob s postižením, tedy ta sdružení, v nichž oni sami mají rozhodující vliv, by měly být zvány, aby se aktivně podílely na identifikaci potřeb, vyjadřování názoru na priority, administrování služeb, vyhodnocování výkonu a prosazování změn.

Informovanost veřejnosti

68. Ti, kdo na jakékoli úrovni vytvářejí politiky, a to včetně vedení konkrétních škol, by měli okolí pravidelně ujišťovat o svém pozitivním postoji k inkluzi. Stejně tak by měli podporovat kladné postoje k začleňování dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami i mezi žáky, vyučujícími a mezi širokou veřejností.

69. Při šíření pozitivních postojů k začleňování dětí a dospělých s postižením do společnosti, překonávání předsudků a vyvracení nepravdivých informací, jakož i při vlévání většího optimismu a obohacování představivosti ohledně potenciálu, jež osoby s postižením mají, mohou velmi mocnou roli sehrát veřejné sdělovací prostředky. Média též mohou být velmi nápomocna při šíření pozitivního přístupu k zaměstnávání osob s postižením mezi zaměstnavateli.

G. POTŘEBNÉ ZDROJE

70. *Rozvoj inkluzivních škol jakožto nejúčinnější cesta, jak dosáhnout vzdělávání pro všechny, se musí stát klíčovým bodem vládních politik a rovněž musí zaujmout významné místo v plánu rozvoje té které země. Jen tak je možné zajistit náležité prostředky. Změny konkrétních politik a celkových priorit nemohou nabýt účinnosti, pokud nedojde k uvolnění adekvátních prostředků. K tomu, aby se na úrovni celé země i jednotlivých komunit podařilo získat další prostředky a zdroje a současně realokovat ty stávající, je nutná politická vůle. A zatímco klíčovou roli v rozvoji inkluzivních škol musejí sehrát jednotlivé komunity a vládní podpora, povzbuzení při nalézání efektivních a finančně dostupných řešení je taktéž zásadní.*

71. Klíč, podle něhož budou jednotlivým školám rozdělovány zdroje, by měl brát v úvahu reálné rozdíly v nákladech, jaké je potřeba vynaložit, aby všechny děti dostaly odpovídající možnost vzdělávání, a to při zvážení jejich potřeb a celkových okolností. Může se ukázat jako realistické nejprve začít s podporou těch škol, které mají do inkluzivního vzdělávání a jeho propagace chuť, a díky tomu se podaří spustit v některých oblastech pilotní projekty, které ve výsledku umožní získat potřebnou odbornou zkušenost nezbytnou pro další šíření a postupné všeobecné zavedení inkluzivního vzdělávání. Při obecném zavádění inkluzivního vzdělávání bude muset míra podpory a odbornosti odpovídat povaze poptávky.

72. Dále je třeba alokovat zdroje také pro podpůrné služby určené pro přípravu běžných pedagogů, pro zajištění podpůrných středisek a pro vyučující zaměřené na speciální vzdělávání nebo pro asistenty pedagoga. Stejně tak je pro zajištění hladkého fungování vzdělávacích systémů podporujících integraci potřeba dát k dispozici odpovídající technické pomůcky. Přístupy opírající se o integraci by tudíž měly mít souvislost s rozvojem podpůrných služeb na centrální úrovni i na dalších úrovních nadřazených té lokální.

73. Efektivním způsobem, jak maximalizovat účinek lidských, institucionálních, materiálních i finančních zdrojů, jež mají k dispozici různá ministerstva (školství, mládeže a tělovýchovy, zdravotnictví, práce a sociálních věcí atd.) a krajské, oblastní i místní úřady, je jejich poskytování z jakéhosi společného zásobníku. Kombinace přístupu zohledňujícího jak vzdělávání, tak sociální otázky dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami, bude vyžadovat efektivně fungující struktury řízení, které umožní, aby rozdílné služby spolupracovaly jak na celostátní, tak na místní úrovni, a díky nimž budou veřejné instituce i organizace občanské společnosti táhnout za jeden provaz.

III

PRAVIDLA PRO KROKY NA ÚROVNI REGIONÁLNÍ A MEZINÁRODNÍ

74. *Mezinárodní spolupráce mezi různými vládními i nevládními, regionálními i nadregionálními organizacemi může hrát velmi významnou roli při posunu směrem k inkluzivnímu školství. Vzhledem k tomu, jaké už jsou v této oblasti zkušenosti, by mezinárodní organizace a mezivládní, nevládní a bilaterální dárcovské agentury mohly zvážit, jak spojí síly v uplatňování následujících strategických přístupů.*

75. Technická podpora by se zejména v rozvojových zemích měla zaměřit na ty oblasti, které jsou z hlediska intervence strategické a jejichž efekt se znásobuje. Jedním důležitým úkolem pro mezinárodní spolupráci je podpora pilotních projektů zaměřených na zkoušení nových přístupů a budování kapacit.

76. Výsledkem uzavírání regionálních partnerství nebo partnerství mezi zeměmi s podobným přístupem ke vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami by mohlo být plánování společných aktivit pod záštitou existujících regionálních nebo jiných mechanismů spolupráce. Tyto aktivity by měly být naplánované tak, aby využily různé množstevní výhody a slevy, aby využívaly zkušenosti účastnických zemí a aby dál přispěly k rozvoji národních kapacit.

77. Prioritním posláním, které čeká na mezinárodní organizace, je umožnit vzájemnou výměnu dat, informací a výsledků pilotních programů ve vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami mezi různými zeměmi a regiony. Sběr mezinárodně srovnatelných indikátorů míry pokroku v inkluzi ve vzdělávání a zaměstnávání by měl vyústit v součást celosvětové databáze týkající se vzdělávání. Za účelem usnadnění výměny informací mohou být v lokálních centrech na nižší než regionální úrovni zřízeny jakési místní centrály pro vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami. Již existující struktury na úrovni oblastní i mezinárodní by se měly posílit a jejich aktivity by měly sahat i do takových oblastí jako je tvorba politik, příprava programů, průprava zaměstnanců a způsob hodnocení.

78. Vysoký podíl osob s postižením je přímým důsledkem nedostatku informací, chudoby a nízkých zdravotních standardů. S celosvětově narůstajícím podílem výskytu různých postižení, zejména v rozvojových zemích, je třeba zahájit mezinárodní akci a v úzké spolupráci se snahami na úrovni jednotlivých států usilovat o předcházení příčinám postižení prostřednictvím vzdělávání: to by ve výsledku snížilo četnost výskytu různých postižení a tak by se dále snížily nároky na omezené finanční a lidské zdroje v dané zemi.

79. Mezinárodní a technická podpora vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami se opírá o řadu různých zdrojů. Je proto zcela zásadní, aby byla zajištěna vzájemná koherence a kompatibilita napříč různými agenturami OSN jakož i s ostatními organizacemi, jež v této oblasti poskytují pomoc.

80. Mezinárodní spolupráce by měla podpořit pokročilou průpravu těch, kteří ve vzdělávání působí na řídicích pozicích, jakož i dalších odborníků na regionální úrovni a dále by měla pěstovat spolupráci mezi příslušnými vysokými školami a dalšími vzdělávacími institucemi v různých zemích, aby bylo možné vytvořit srovnávací studie, jakož i za účelem publikování referenčních dokumentů a výukových materiálů.

81. Mezinárodní spolupráce by měla být nápomocná při rozvoji oblastních i mezinárodních sdružení osob, které se profesně zabývají zlepšováním vzdělávání pro děti i dospělé se

speciálními vzdělávacími potřebami, a měla by poskytnout podporu pro vytvoření a následné šíření různých zpravodajů nebo časopisů, jakož i pro konání oblastních setkání a konferencí.

82. Mezinárodní i regionálně zaměřená setkání k tematice související se vzděláváním by měla dbát na to, aby se o speciálních vzdělávacích potřebách hovořilo v rámci celkové debaty a aby se neprobíraly jako oddělené téma. Konkrétním příkladem je, že problematika vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami by se měla stát součástí regionálních ministerských konferencí, jež pořádá UNESCO a další mezivládní organizace.

83. Mezinárodní agentury zaměřené na technickou spolupráci a na poskytování finančních zdrojů na podporu a další rozvoj iniciativ majících za cíl Vzdělávání pro všechny by měly zajistit, aby se vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami stalo integrální součástí veškerých rozvojových projektů.

84. Na podporu všeobecné dostupnosti specifikací v rámci komunikačních technologií by měla existovat mezinárodní koordinace, která by poskytla oporu vyvíjející se informační infrastrukturu.

85. Tento Akční rámec byl přijat aklamací po diskuzi a jeho pozměnění v rámci Závěrečné sekce konference, dne 10. června 1994. Jeho cílem je poskytnout členským státům a vládním i nevládním organizacím jistá vodítka, jak implementovat Prohlášení ze Salamanky o principech, politikách a praxi ve vzdělávání dětí a dospělých se speciálními vzdělávacími potřebami.

Komentář překladatelky a redakčního týmu:

1. Název textu (Prohlášení ze Salamanky) byl zvolen podle toho, které užití je častější. Stejně tak by se ale mohl jmenovat “Deklarace ze Salamanky”, který navíc některé autority preferují. Z důvodu jednoznačné identifikace je tudíž pod titulem uváděn původní anglický název.
2. Současného čtenáře možná překvapí, že se v textu držíme čistě mužského rodu jmen, která mají i ženské varianty (*ředitel...*). Vzhledem k době vzniku a znění původního dokumentu bychom však zdvojování variant považovali za nevhodné. Kde to bylo možné, byla volena rodově neutrální varianta (*vyučující*).
3. Dále si jsme vědomi toho, že od formulace původního textu uplynulo více než dvacet let: terminologie tedy není plně v souladu se současným územím (srov. např. zde užívané *postižení*), naším cílem ale bylo co nejvěrněji zprostředkovat ducha původního textu.
4. S tím souvisí i volba pojmenování *děti a dospělí* na místech, kde by bylo možné říci např. *osob*. Původní text se totiž snaží být co nejpřístupnější. Týká se to zejména sousloví *special needs education*, které v češtině vyžaduje specifikaci toho, kdo je vzděláván. (Srov. např. *žák se speciálně-pedagogickými potřebami, žák se speciálně výchovně-vzdělávacími potřebami, žák se speciálními vzdělávacími potřebami, znevýhodněný žák, žák se zdravotním znevýhodněním*.)
5. Kde jsme to považovali za vhodné, doplnili jsme text o poznámku pod čáru, upřesňující buď české souvislosti, nebo naopak původní anglický název.